

բա, իրան, Հինտիւթան վէ Ասիայի
Վուսթան մէջալիքի իւր Բուսիանըն ճի-
հէթի ճէնուպիւնէսի արասընտա սող-
բուտան սողուեա միւսվարէտաթ վու-
գու պուրաճաղը կիպի, բէթուր, նէթիթ
վէ սաեիւր պու միսիլու մահաւաթըն
սիւրիւմէսի աէ խալի սուհաւէթ քէսպ
իտէճէկի թապիւր տիր:

ՏԻԻՆԵԱՏԱ ԷՆ ՊԵՈՆԻԻՔ ՏԱՎԱ

Իթալեատա պիր գէմանտէն սէրու
իճրայի մէթստէթ իթմէքտէ օլան, վէ
Մալափիթա նաթիլէ հաա օլուան զա-
նէթ ճէնիւ պիր խըրըզ գուճաքնա-
պը, պու քէրքէ էլէ կէշիւրիւր, վէ պու
գուճաքնաք թէշքիլ իտէն 212 նէթէր
խըրըզըն, գուրպէն Պարի շէճընտէքի
մահաթմէյի ճիւսաեթի թաքաթընտան
իճրայի մահաթմէյի մոգաքարէր պու-
լոքնմուշ տուր, Խըրըզալըն կիլէնտիր-
լէրի եէր Սէնի Մարկարիթ նաւըյա
կէր ալթընտա քեաեիւ պիր մէզարըզ
օլուալ օրտտան էթրաֆաթալըլըլալ,
վէ շէգալթի իճրա իտէրլէր իմիշ, Մահ-
քէմէ 212 քիշիւր տէֆաթէն մահաթէ-
մէ իտէմէնէճէկիտէն, պուսլալը 28էր
քիշիտէն միւրէքքէպ օլմադ իւզրէ թա-
քըմլարա անըրմաղա մէճպուր օլմուշ
տուր, պուսլալըն մահաթէմէսի անճադ-
պիր սէնէտէ իրիթամ պուլաճաղը թալի-
միւ օլուտուեօր:

ԴՐԱԿԱՆ ՏԱՐԱՓՆԵՐ

ԴՆ ՉՈՒՆԵՐ

Ներկայ երրորդ յօդուածա ալ գար-
ձալ գնչուներու անուան նուիրելով
կը մնայ մեզ սակաւութ խօսիլ նոցա աղ-

գութեան և կրօնին և այլոց վրայօք ալ
Գնչուներն կ'երևի թէ՛ տարբեր
ազգութիւն մը չեն կազմեր, ալ չա-
մազգութիւն մը, որով նաեւ կարծես
թէ աշխարհաքաղաքացի են ամենու-
րեք. թէև իւրենք «Երկնային կայսրու-
թիւն» ըսուած երկրի մը սահմաննե-
րէն արտաքսուած, ալ աւանդութիւն
մը չեն տածեր, կամ առասպելներ
չունին, ինչպէս Հելլենք և Հնադարեան
ազգաց չատերը, թէ իրենք երկնային
կամ երկրային Աստուածոց կամ գիւ-
ցազանց գաւառներն են:

Ամենուրեք գրեթէ անփոփոխ եւ
քոյ պահած են իրենց ազգային հնա-
ւանդ սովորութիւններն, վարմունքն ու
արհեստներն են. եւ գարմանալու ար-
ժանի մէկ կէտն ալ սա է թէ՛ իրենք
թէև իւր լեռնցի՝ կուգան քաղաքացի-
ները մանուանդ անապաշտ և դիւրա-
հաւան կնիկները խաբուու ալ և ալ
աւելորդապաշտական կամ խաբէական
կերպերով, զոր օրինակ՝ թովլութիւն,
հմալութիւն, դւլթութիւն կամ կա-
խարդութիւն, բաղդ նալիլ, ակնհա-
րութիւն (նաղար) կարդալ, գուշակու-
թիւններ ընել, յուսթից և բժժանաց
(թըլըսըմ, նուսիէ) աղքեցութեան
հատագունել տգէտները, և երբեմն
զրօցունել արջուց կամ կապկաց ծի-
ծապաշարժ ներկայացումներով ևն:

Իսկ Գնչուաց կրօնը եղած է ամեն
երկրի մէջ իրենց թափառականութեան
չըջանալին մէջ կամ՝ միջավայրին վրայ
գտնուած մօտալայ աղքեցիկ ազգին
կրօնը, ուստի որոշուելու համար միշտ
օտար ազգաց անուններով կը յորժո-
րուին, ի հարկէ՝ Գնչու կամ բոշայ չու-
նեցոց ազգերը պատեհութիւն կամ
աղքեցութիւն չեն ունեցած այդ վաշ-

կատուն ցեղէն մաղդ իւրացունելու ի-
րենց կրօնին, հետեւաբար իրենց ազ-
գային անունն ալ նոցա կրել տալու
բաղդն չեն ունեցած. Ապա ուրեմն կը
մակարեւորի թէ Գնչուաց կրօնին գոյ-
ներն ստացական են կամ ստիպմամբ և
կամ շողորթութեամբ. այլուստ
հետքեր ալ կը նշմարուին իրենց կո-
րուսեալ հին կրօնէն մնացած. և ահա
այդ մնացորդաց կը վերագրուին վե-
րագոյն ըսուած իրենց թովլական եւ
կախարդական գործողութիւններն:

Բարեպաշտութիւնը՝ չեմք գիտեր
կեղծ թէ անկեղծ, մանաւանդ Հայ Գրե-
չուներուն յօտ՝ թէ և կոչու տեսակաւ
բաւական զարգացած է:

Մեք մի քանի տարիներ յառաջ ա
ռիթ ունեցանք Տարտանայէն իբր 10
ժամ անդին՝ քէպի հարաւակողմ գըտ-
նուող Եղիէն անտի գիւղաքաղաքին մէջ
բազմաթիւ Հայ բոշայներ տեսնելու (ոյց
հոն «մաղադոր» ալ կըսեն), զարմա-
ցանք իրենց երկիւղած վարմունքին վը-
րայ՝ առ սմին սակայն և եւս զարմայ-
ման արժանի է, երբ տեսանք թէ Եղի-
նէի իբր 50 տուն Հայերը հայերէն խօ-
սիլ չեն գիտեր. իսկ սորա Եղիէնէ իբր
մի ժամհետի Գըղըլ-քէօլ ըսուած թըր-
քաքնակ գիւղի մը մէջ իբր 20-25 տուն,
միայն ձմեռը բնակելով հանդերձ բա-
ւական մարդու հայերէն իր խօսին ի
յանդիմանութիւն գոգցես իւր լեզուն
չիսօսող և ուսնիլ չուող Հայերու: Եւ
գարձեալ՝ իրենց կրօնասիրութեան կամ
բարեպաշտութեան փոյթն ալ անկ է
առնուլ ի կշտամբան անկրօնից և ամ-
բարչտայ, եւ եթէ ներքի է հաւատալ
Հայու մը պատմութեան. ամեն տարի
գոհացող ցիլ գուճարներ կը գոյաց-
ուին իրենցմէ ցուցուած ժամասիրու-

թեան և իրենց համար կատարուած հո-
գեւոր մատակարարութեանց առթիւ:
Իսկ Պերկամայի մէջ (Կ-Յ տարի ա-
ռաջ) մեր տեսած Հայ Գնչուներն մոռ-
ցած էին իրենց հայախօսութիւնը, ընդ-
միշտ պահելով սակայն դէպ առ Հայ
կրօն և եկեղեցին իրենց երկիւղածու-
թիւնը:

Այդ բոշայներն, ինչպէս նաեւ Եղի-
նէի մէջ գտնուածներն, միայն ձմեռը
տնաքնակ են, իսկ գարնան, ամառն և
աշնան եղանակաց մէջ վրանաքնակ
կը թափառին Տարտանայէն, Պալքէսիւրի
և ուրիշ չըջակալ քաղաքաց և գիւղից
լեռներն, անտառներն, և այլն:

Իսկ Հայ բոշայից կարողութեան գա-
լով, բաւական կոկիկ կացութիւն մ'ու-
նին անոնցմէ ոմանք. և մեզ պատմուա-
ծին նայելով՝ միշտ իրենց աշխատու-
թեանց և քրտանց արդիւնքը կը վայե-
լեն և մանաւանդ՝ հակառակ բոշայա-
կան բնաւորութեան արդար վաստակօք
ապրիլ կը սիրեն. ըստ մեզ թերեւ մա-
սամբ մը քաղաքաքնակ մնալով փոխար-
կուած լինին յայդ մարդավարական վի-
ճակ. ապա թէ ոչ՝ հանուրց Գնչուաց
ազգը կարծես միակերպութեան և հա-
ւադարձութեան աւանդապահ են միշտ
իսկ և ցանգ:

Աստանօր անյիշատակ թողուլ չենք
ուզեր բոշայական բարեպաշտութեան
հետեւեալ գործերն:

Հաճի Մարիամ անուն վաթսմամեայ
Բոշայուհի մը տեսանք ի Պերկամա, որ
իբր 50 տուն տեղական Հայոց հանդէպ
փութացեր էր միայնակ իւր անձնական
քսակէն քարուկիր կանգնել տալ նոցա
Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյն դանդա-
կատունը, նոյնպէս հաճի Մանուկ աղա
անուն իննսնամեայ ծերունի Բոշայ մ'ալ՝

— Պէնիւմ նիւնէիւմ գաթան
զէվգէնմէք տէկիլ տիր, — տէտի
վէրգուճ ֆաղըր առէմ:
— Եկէրչի շիմտի քեաֆէմիդ-
տէն տալիս ափվըզ տիլէմէզ ի-
սէն, սէնի եուսուգլարըմ, — տէ-
տի հատիտ իւլ միգաճ վիլեամ:
— Ափվըզ մը տիլէնէեիւմ, սէ-
պէպ, — տէտի մէրգ սմ ֆաղըր
տալիս քէնտուերի միւսապիւսա ի-
չին եուսուգլարընը սըզարադ,
վէ պոզոս թապիր օլուան եուս-
րուգ գափլարըն հաղըրանա-
բադ:
— Ափէրին վիլեամ, պաղընըզ
լ'օմ կրի շիմտի պուրաթա օլմա-
տըղընտան, նա'ըլտա գուրուր-
լանըպ գահրամանլըղա գալըրչ-
մազ տա տիր, — տէտի ժագ մէր-
գ ումա իթիլհզանա ալարադ:
Վիլեամ պուսու իշիտինճէ,
— նա'ըլ, նա'ըլ, լ'օմ կրի մի,
էկէրչի պիր տահա մէրգուսու
զիքընի կէշէր իտէն սէնի թէքէ-
լէրիւմ, — տէտի վիլեամ էվվէլըր
ֆաղըր թէքը իւլ ժագա տօղ-
րու կիտէլէք:
— Պու մուսարագա մէյիսանէնին
ալթ գաթընտա մախգէնտէ վու-
գու պուլմադտէ օլուպ, վէ թա-
մալգալգաճը վիլեամ եուսուր-
զուսու գալտըրմազ տա իքէն,
մէրտիվէնտէն աշաղը պիր առէմ
ինտիկինի կէօրտիւկիւնտէն, ա-
նինտէ րէնիլ ալթ տը:
Պէօլլէ պիրտէն պիրէ մէյտա-
նէ չըգան առէմտէ պաղգասը օլ-
մաեղպ լ'օմ կրի իտի:
Լ'օմ կրի պիր գաշ կիւնտէն,
եանի մէրգուճ վիլեամ տանադ

ալթարագ ևէրէ սէրէլիտէն պէ-
րու մէյտանէ չըգարագ օլտա
կէօրիւմիւլ տէկիլ իտի:
Վիլեամ մէրգուսու կէօրիւնճէ
գօրգու վէ հիտտէթիւնտէն տիթ-
րէմէկէ պաշլալը:
21
Գապա խալթ թարաֆընտան,
վիճուածա գուլվէթ հաղգընտա
տանիւմ հիւրմէթ ու րիտէթ
զուհուրա կէլմէքտէ պուլունմուշ
տուր, վէ իւս նիհաեթտէ էօլլէ-
ճէ տէվամ իլիէնէճէք տիր:
Մէյիսանէտէ պուլունտա գա-
լապալըզ, լ'օմ կրի ի կէօրիւր
կէօրմէզ, չէնտ կիւն մուգատտէմ
մէրգուսու, օլ տէհէթէնիկ վէ
վահշի վիլեամը եէնէրէք, տա-
նագ ալթըրըն տէրիւթըն իլ-
լէտիկինտէն, պէրայի թէհայիւր
թագալիմի հիւրմէթ իլէ քեաֆ-
ֆէթէն սէլամաեղպ վէ ալգըլ-
լատըլար, չէօլլէ քի, հէր թա-
րաֆտան:
— Եաշա'սըն լ'օմ կրի, — տէնի
պաղըրչման պաշլալըլար:
— Պաղըրչ, պաղըրչ, վիլ-
եամա պաղըրչ, նա'ըլ գօրդ-
մազ տա տիր, — տէտի Մա'ի գուշ:
Վիլեամ եուսուրըլարընը սը-
գարագ քէնտուերի միւսապիւսա
եա հաղըր պուլունմազ տա իտի:
Հալպուք լ'օմ կրիտէ աշաղը ի-
նէր ինմէզ տօղրու մէրգ ումա
եանընա կիթտի, վէ էլիլի թու-
թարագ,
— Մէկէրչի պիր պիրլիյէ միւ-
սատէմէտէ պուլունտա իքի նէ:

նամ կէմիճի տալի կէօրիւնմէք-
տէ իտի:
Վիլեամ թէքրարէն քէնտի
հարֆէնտաղըլարընը, վէ քէն-
տի պօլպօղաղըլարընը, արսըզ-
ճա պիր սուրէթտէ իճրա իլլէմէք-
տէ իտի, չէօլլէ քի, կէրչի լ'օմ
կրի ի կէօրգուսուտան եալընըզ
պիր իքի կիւն քէնտուերի թօրա-
նարագ րահաթ տուրմազ տա ի-
տի, հալ պու քի մէրգուսու օ-
րանա օղըրմաղըրըն կէօրիւր-
կիւնտէն, եւնէ էվվէլըր թապիւ-
թընը իճրաեթ ճիւրաթ իլլէմէք-
տէ, եանի էթթէլիւն պէրիքիւն
սալթաշարագ գալգա չըգարագ-
տա իտի:
Օրտա պուլունտա խըրըզալ
իչինտէ, գաթէն զիքըր կէլմիլ օ-
լան, վէ Մա'ի գուշ թէսմիլիէ օ-
լունտա ժագ տալի պուլունմազ-
տա իտի:
Վէ քէգալիք պիր թագըմ գա-
լըլար, վէ մէրգուսուլըն իլլէ-
րիտէ, վիլեամըն ալեագասընը
գաղանմաղըզ զալթէթ իլլէ, պի-
չանէ իլլանտալը ժէնիլիլ գըս-
զարտըղընտան նաչի հաղարէթ-
լէր իտէն վէ կէօլլէրիլ չըգա-
ման գալըլան պէլալը Պէթթի
տալի կէօրիւլմէքտէ իտի:
Մէրգ ումէ պէլալը Պէթթի հէ-
նուգ եալընըզ օն պիր գատէհ ճիւ-
նիլ օլտուղունտան, իւզէրիլտէ
տահա ճիւղիճէ ինսանըզ հալի
պուլունմազ տա իտի:
Մէրգ ումէ, քէնտի տօսթու
պուլունտա գալգաճը վիլեամա,
— Ա' պէնիւմ ուֆաճըզ թէֆէ-
ճիք վիլեամըմ, չէքէրիւմ, էլմա-

սըմ, եարն աղչամ պէնի Օլտ-
Պալլէյ սօգաղընտա սէյրէ կէօ-
թիւրէնէքիլի տիր, էօլլէ տէկիլ
մի լաքին, էքքէն կիթմէլիլիք քի
լանըզլըճա պիր եէր թութապի-
լէլիւմ, — տէտի:
Վիլեամ պուսա գարըլըզ,
— Պէն օնտան հիչ պիր սէֆա
տաւեամա. տօղրուսու, պիր տ-
տամըն աղըրըղըն կէօրմէք ի-
չին, կիճէ սապահ գատար տու-
րուպտա պէքիէէմէմ, — տէտի:
— Պօլ տուրուպտա պէքիէմէ-
նիդ, նիւկէլթիլ գաղուսու գար-
չըքնտա պիր մէյիտան վարտըր,
սէնիլէ օրտա կիտէրիլ, հէմ
իլլէմէլիլիլ կիպի չագար չա-
գըլտըրըրըզ, վէ հէմտէ աղըլան
առամը սէյր իտէրիլ, — տէտի
Պէթթի:
— Օրտան սէն հիչ պիր չէյ
կէօրմէքիլի, — տէտի վիլեամ:
— Աճա'իպ, նիչին, — տէտի
Պէթթի:
— Զիւնքի, ասըրաճագ առէմ
կէթիլիլնէնտէ տէկիլ, սէն քէօր
սէրհօշ օլուրսու, — տէտի վիլ-
եամ:
Պուսու իշիտէնիլ կիւլիլմէկէ
պաշլալըլար:
— Մէկէրչի, գաթէն գօրգու-
սուստան ճանը չըգաճագ պուլու-
նան պիր առէմին աղըրըղըն
կէօրմէքիլի, արղու օլունմազ
պիր չէյ մի տիր, — տէտի վիլեամ
թահգիւրանէ պիր թարգտա սէյ-
լէնէրէք:
«Գօրգուսուստան էօլէճէք պիր
առէմ տէնիլմէսին գալըլ, գա-
լապալըզ իշիտէն պիրի,
Գ. 24

սին, - տէտի :